

GUERRA CIVIL I REPRESSIÓ FRANQUISTA A SANTA PAU

Albert Planas i Serra
Departament Història Contemporània
Facultat de Filosofia i de Geografia i Història
Universitat de Barcelona. c/ Montalegre, 6. 08001. Barcelona
xarplanas@hotmail.com

Rebut: 16/05/2009

Acceptat: 04/06/2009

Resum

Estudi inèdit centrat en la Guerra Civil i la repressió franquista en una vila de 2000 habitants. La finalitat és detallar tan la violència revolucionària com la repressió franquista. En primer lloc, l'estudi quantifica el nombre de morts i aquells abusos comesos en nom de la revolució durant la Guerra Civil, així com el procés que té lloc entre la detenció i empresonament/ execució durant la repressió franquista. En segon lloc, analitzar la naturalesa de la repressió franquista, ajudada aquesta per la complicitat de la societat civil.

Paraules clau: Santa Pau, repressió franquista, guerra civil, judicis militars, II República.

Abstract

Unedited study centered on the Civil War and the pro-Franco repression in a town of 2000 inhabitants. The purpose is to detail so the revolutionary violence how the pro-Franco repression. In first place, the study quantifies the number of deaths and those abuses committed in the name of the revolution during the Civil War, as well as the process that has place among the arrest and imprisonment/execution during the pro-Franco repression. In second place, to analyze the nature of the pro-Franco repression, this helped for the complicity of the civil society.

Key words: Santa Pau, Francoist repression, Spanish Civil War, military proceedings, 2th Republic.

Els temps de la República a Santa Pau

La població a inicis dels anys trenta superava els dos mil habitants, per bé que la dinàmica demogràfica del municipi es trobava en decreixement ja des de mitjans segle XIX¹. Durant els anys de la República, la Guerra Civil i els primers anys del franquisme la població es situarà al voltant de la xifra dels dos mil habitants, sense gaires canvis demogràfics.

La majoria de la població de Santa Pau es dedicava a l'agricultura, bàsicament com a jornalers i masovers, així com també als recursos que oferia els bosc –llenyataires, carboners. A la vila existien petits artesans, hostals, així com persones d'oficis: traginers, un sastre, moliners, ferrers, carnissers, barber, i sobretot, paletes. Després de la I Guerra Mundial van aparèixer els primers tallers tèxtils dedicats a la fabricació de mitges i mitjons. Seguidament, i en una condició social superior als primers, es situaven els propietaris de petits comerços dedicats a la venda de queviures, al transport amb carros i cavalls, i finalment, el metge, el veterinari, personal dedicat a l'administració i els propietaris rurals². Com a la resta del món rural, mancava l'existència de la burgesia industrial, així com el gruix de les classes mitjanes dedicades al sectors serveis o les professions liberals, sectors reservats únicament a la ciutat. D'aquesta manera, i de bon antuvi, aquells que prendran la iniciativa revolucionària del 36 seran els primers –pagesos, jornalers, ferrer, barber, carreters–, així com esdevindran les víctimes de la posterior repressió franquista.

L'adveniment popular de la II República, a diferència de les grans ciutats i el Parlament, no modificà el consistori municipal. De fet, els primers alcaldes del període republicà esdevindran alhora alcaldes els primers anys del franquisme –Josep Plana Camps i Joan Aubert Solanich–. Les

eleccions legislatives de 1933 van ser guanyades en vots per ERC, però la majoria al consistori restava encara sota les sigles de la Lliga i la Dreta Agrària, així com la victòria en les eleccions municipal el gener del 34 fou per la dreta local. Els fets d'octubre de 1934 es van traduir en la suspensió temporal dels regidors d'ERC i la redacció en castellà de les actes municipals, mentre que en les eleccions de febrer del 36 el Front d'Esquerres aconseguí el 28,1% dels vots. Els informes de la Guàrdia Civil dipositats a la Causa General sobre les eleccions ens expliquen que “los dirigentes más destacados del Frente Popular fueron: Juan Pinsach Solé, presidente, Carlos Vilarrasa Masjoan, Buenaventura Garrigolas Girgas, Francisco Masó Batlle, Pedro Hospital Corominola, Pedro Doga Neres, por cuanto dirigían la agrupación Centro Republicano Agrario”. El mateix informe assenyala que “las autoridades locales pertenecían a las derechas y su comportamiento fue bueno, perteneciendo a las izquierdas el Juez, que también se comporto bien”.

La política municipal restava sota la influència dels grans propietaris i la pressió exercida des de pràctiques properes al caciquisme. El setmanari comarcal *Esquerra*, editat des de les files republicanes d'ERC, publicà en les seves pàgines un petit article on denunciava la situació que es visqué en el municipi el dia dels comicis electorals: “en aquest poble la pressió realitzada pels elements caciquils fou de les més revoltant i vergonyoses. S'arribà a l'extrem de donar, als votants, paperetes visiblement marcades per tal de poder comprovar quins ciutadans, i quins no, votaven a gust dels cacics del poble. La gent, com si es tractés de bens, foren acompanyats a votar fins davant mateix de les urnes”.

Per tant, la ruptura social a l'Ajuntament del municipi no arribà fins a partir del 18 de juliol de 1936 amb el fracàs del cop militar. El dia 22 de juliol assaltaren l'Ajuntament i es creà el Comitè de Milícies Antifeixista local. No fou fins al 17 d'agost que es creà un nou ajuntament, amb tres

1 Santa Pau assoleix el seu punt màxim de població a 1860 amb 2808 habitants.

2 REIXACH, S. (1998): “Santa Pau”: *Quaderns de la Revista de Girona*, n. 81.

regidors i alcaldia d'ERC, tres per a la CNT, dos del PSUC, un del POUM i membre d'URC, formant d'aquesta manera el *Consell Municipal de Santa Pau*. A l'abril de 1937 serà escollit alcalde el cenetista Joan Pinsach Soler, que romandrà en el càrrec fins poc abans de la finalització de la campanya bèl·lica.

Cal afirmar, de bon antuvi, que la violència revolucionària vingué precedida pel fracàs de la rebel·lió militar i l'esfondrament de l'autoritat del poder republicà. A partir del 19 de juliol s'inicià una autèntica revolució social propiciada pels partits i sindicats d'esquerra, que prengueren el control de l'ordre públic en substitució de l'antiga legalitat republicana. No obstant això, arreu de Catalunya es definí una violència desbordada, espontània i incontrolada, sovint marcada pel sectarisme i l'oportunisme a causa del caos dels primers mesos de la Guerra Civil a Catalunya, lluny dels ens públics. Per tant, la violència revolucionària tingué com a darrers responsables aquells que s'aixecaren en armes contra el poder legalment erigit de les urnes.

La violència revolucionària sacsejà la vida municipal. A Santa Pau les ireds revolucionàries tingueren com a víctimes el clergat i els religiosos. Els elements incontrolats del municipi assassinaren el rector de Santa Pau, Josep Maria Nogué; el rector de la Cot, Francesc Monfuleda; el del Sallent, Juan Busquets; el de Santa Maria de Finestres, Ramon Casas, així com també el capellà Joan Ollé Molas. Les esglésies van ser destruïdes i incendiades, àdhuc l'expropiació de finques religioses.

En plena Guerra Civil es presentà al poble una patrulla del Comitè de Quart, conegut tristament per la seva radicalitat i extremisme, que juntament amb el d'Orriols, foren els més violents i sanguinaris de la província. Dedicats a recórrer les poblacions gironines amb la finalitat d'executar les persones d'ideologia dretana, a Santa Pau toparen amb l'autoritat de Joan Pinsach

Solé, que tot i pertànyer a la mateixa formació políticossindical que el Comitè d'Orriols, foragità els violents evitant, doncs, un augment de les víctimes mortals de la violència revolucionària a Santa Pau, especialment dins el grup de les classes mitjanes i altes definides com a cacics i els grans propietaris rurals.

Els abusos comesos en nom de la revolució en el nostre municipi consistien en que un reduït grup de milicians, sempre armats amb pistoles i altres armes de foc, recollien a la força la recaptació d'alguns comerços locals: Can Pere, Can Daniel... De la mateixa manera, algunes cases, sovint segones residències de famílies benestants i adscrites ideològicament a la dreta, van ser saquejades. Aquest fou el cas d'Estanislao Vayreda Aulet, que se li confiscà la casa situada al Portal de Sant Antoni i el seu mobiliari per tal de destinar-lo inicialment a l'allotjament de refugiats, i més tard, ocupat pel "Cuerpo de Tren (Automobilista)". El Mas Quintana, propietat de l'exdiputat conservador Pedro Llosas Badía, també fou saquejat: "Que en cuanto a los bienes, fué despojado, en absoluto, de todo el mobiliario existente en la susodicha casa, desde la última cama al más insignificante utensilio de cocina. Además, un magnífico altar del último período del barroco, existente en el oratorio privado, primorosamente tallado en madera y espléndidamente decorado y dorado, fue desmontado y quemado, con todas sus imágenes. Por lo que afecta a los bosques propios del declarante y situados en el mismo término municipal, fueron objeto de cortas radicales, hasta no quedar más que matorrales". La casa Pedreguet, situada al carrer Major a l'altura del Prat de la Plaça, fou confiscada, desallotjant els seus propietaris legítims per instal·lar-s'hi un cos de carrabiners.

La revolució també es traduí en la col·lectivització dels rams de la construcció i la fusteria, així com la col·lectivització gestionada per l'Ajuntament d'alguns boscos. El setembre de 1936 l'Ajuntament imposà una multa de 10.630 pessetes als

DATA DE LA MORT	LLOC DE LA MORT	NOM	EDAT	PARTIT POLÍTIC	LLOC D'ORIGEN	OFICI	ESTAT CIVIL
26/07/1936	Riudellots	Francesc Monfuleda i Pacual	51	Tr.	Arbúcies	Capellà	Solter
10/08/1936	Pla del Castell (Santa Pau)	Josep Manuel Noguera Tapafa	65	Tr.	La Bisbal	Capellà	Solter
08/09/1936	Sant Pau de Segúries	Joan Busquets Vila	54	Tr.	Vilallonga de Ter	Capellà	Solter
08/10/1936	Les Fonts	Joan Oller Molas	26	Tr.	Santa Pau	Capellà	Solter

Taula 1. Morts per la violència revolucionària.

ex-alcaldes Paulí Triadú i Josep Plana Camps i a la resta de la Corporació del període 1931-1933 com a resultat de “que durant els anys en que van desempeñar el càrrec es cometeren actes que redundaren en perjudici del poble”.

Altrament, el secretari municipal, Miguel Juanola Benet, delegat provincial de Comunion Tradicionalista i de forta ideologia reaccionària, afirmà que hagué d'amagar-se per evitar represàlies, així com Pedro Plana Jorda, futur cap local de FET i de les JONS, tal com ells mateixos afirmaran més tard com a testimonis en els judicis militars franquistes contra els dirigents o milicians d'esquerres: “Que ignora el declarante [Pedro Plana i Jorda] haya tenido participación [l'acusat en el judici] en algun hecho concreto de entre los delictivos cometidos en la localidad, por cuanto el dicente estuvo escondido durante este tiempo”. El mateix succeeix amb el santapauenc Isidro Font Canal, que a partir del 39 esdevindrà regidor municipal: “Si es cierto que el referido sujeto tomó parte en la destrucción de la Iglesia, dice, que no puede asegurarlo porque cuando se cometió tales desmanes, estaba esboscado, por el motivo de verse perseguido por las turbas rojas”. Tot i l'existència d'emboscats a Santa Pau, principalment per evitar el reclutament a files, sembla ser que aquests personatges visqueren a Barcelona gaudint de l'anonimat que proporciona la ciutat. L'esfondrament de l'autoritat i la manca de poder dels primers mesos de la Guerra Civil fou aprofita-

tat per alguns milicians en benefici propi, diferenciant-se, doncs, de les conviccions ideològiques i les transformacions socials que s'estaven portant a pràctica tan des del consistori municipal com la Generalitat republicana. Aquest clima de convulsió i violència no privà a l'Ajuntament republicà encapçalat per Joan Pinsach Solé d'endegar projectes de gran transcendència i rellevància. Fou precisament el Consistori d'esquerres, més tard sota el franquisme titllat d'ateu, *menjacapellans* i de *cremaesglésies*, que impulsà les empreses de la construcció de la murada del castell, donant la fisonomia actual, eixamplament del pont amb la instal·lació d'una plataforma de formigó, construcció de les carreteres dels veïnats dels Arcs i Costes de Simó, construcció del pont de Rocanegra, aprovació del projecte per portar aigua potable a la vila, etc.

La repressió franquista

La primera vegada que un soldat de l'exèrcit franquista trepitjà territori gironí va ser el 31 de gener de 1939, quan el bàndol franquista ocupà les poblacions de Blanes i Lloret de Mar. Cinc dies abans les tropes franquistes s'havien fet amb Barcelona, i a partir d'aquests moments van caure successivament sota control de la IV Divisió de Navarra totes les ciutats i viles de la província: el dia 3 de febrer Santa Coloma de Farners, el 7 Olot, Figueres el 8, etc. El divendres 10 de febrer de 1939 les tropes franquistes ocuparen la Jonquera, i es declarà, oficialment, la fi de la Guerra

NOM	EDAT	LLEVA	LLOC DE LA MORT	DATA DE LA MORT	EXÈRCIT
Bartolich Beguda, Onofre	22	1937	Front		Republicà
Bassols Begudan, Pere		1935	Front	31/10/1937	Republicà
Capdevila Masegú, Joan	22	1937	Front		Republicà
Capdevila Prat, Bartomeu	31	1928	Lleida	22/12/1938	Republicà
Casademont Vilalta, Conrad		1935	Front		Republicà
Dorca Serarols, Isidre	22	1937	Front		Republicà
Fàbrega Pujol, Pere	19	1940	Front del Segre	?/4/1938	Republicà
Feixas Puigdemont, Pere	35	1924	Front dels Pirineus	23/9/1938	Republicà
Feixas Santanach, Amadeu	32	1927	Front de Tremp	9/8/1938	Republicà
Feixas Pujolàs, Miquel			Front		Republicà
Grabuleda Fàbrega, Agustí	25	1933	Front d'Aragó	23/3/1938	Republicà
Grabulosa Ferrés, Joan	18	1941	Front		Republicà
Grabulosa Ferrés, Miquel	24	1936	Front		Republicà
Güell Reixach, Miquel	20	1939	Hospital Militar de Saragossa	15/2/1939	Franquista
Masdeu Planadevall, Vicenç			Front		Franquista
Muntada Sala, Joaquim	21	1939	Banyoles	16/2/1939	Republicà
Nogué Puig, Gaspar	24	1934	Codo(Saragossa)	24/8/1937	Franquista
Padrosa Anglada, Lluís	17	1941	Front de l'Ebre	14/8/1938	Republicà
Pagès Delclòs, Lluís	21	1937	Pozoblanco (Còrdova)	7/10/1937	Republicà
Planagumà Casadella, Isidre	26	1932	Belchite (Saragossa)	15/9/1937	Republicà
Planagumà Casanella, Ramon	22	1936	Vilalba dels Arcs (Terra Alta)	25/9/1938	Republicà
Planella Planadevall, Jaume		1940	Front		Republicà
Soler Coll, Josep	19	1939	Pinell del Brai (Terra Alta)	4/11/1938	Franquista
Teixidor Berga, Josep	22	1937	Front		Republicà
Ventura Pagès, Josep	22	1936	Hospital Militar nº 2 del XII C.d'E. Vallfogona de Riucorb (Conca de Barberà)	13/10/1938	Republicà
Vila Quera, Martí	22	1937	Vilalba dels Arcs (Terra Alta)	19/8/1938	Franquista
Vilarrasa Reixach, Josep	22		Front		Republicà

Taula 2. Santapauens morts al front.

Civil a Catalunya. Es posava fi a les calamitats d'una guerra. Tanmateix, s'inaugurava la *llarga nit* franquista, donant pas a una situació de terror en forma de persecucions, afusellaments, empresonaments i altres formes de repressió.

A Santa Pau van entrar el 7 de febrer de 1939 i immediatament es va nomenar alcalde Juan Aubert Solanich, que ja havia estat alcalde en diferents etapes. Salvador Reixach³ explica que l'endemà al matí es celebrà una victòria amb una missa a la plaça Major i després es reuniren a l'ajuntament el nou alcalde, els majors contribuents i les persones addictes al *Glorioso Movimiento Nacional* per tal de crear una Gestora Municipal.

El 22 de març de 1939 es celebrà la primera sessió ordinària⁴. A banda de constituir el nou ajuntament i el nomenar Miguel Juanola i Benet com a secretari, destaca, per ordre del Govern Militar, la formació d'una comissió per confeccionar les llistes de persones presumptament d'esquerres o que haguessin col·laborat amb el *Frente Popular*. Per tant, queda clara la sistematització i institucionalització de la repressió franquista ja des dels seus inicis. "Acto seguido se acuerda por unanimidad que la comisión que se debe constituir para la formación de las listas de todos los individuos de filiación izquierdista o que hayan colaborado con el llamado 'Frente Popular' la compongan los vecinos siguientes: Ramon Fàbrega, Jaime Roura, Lorenzo Palomé, Francisco Orri, Daniel Fàbrega, Narciso Bartrina, Juan Vallmajó y Manuel Colomer Salavedra, cuyas relaciones serán inspeccionadas por la Junta nombrada en la sesión anterior". La posterior sessió del 25 d'abril acordà "por unanimidad designar al concejal Isidro Font Canal instructor para la depura-

ción de los funcionarios de este Ayuntamiento", així com la dimissió de l'alcalde provisional, que fou substituït per Fidel Batlle i Jordà. Finalment, la sessió ordinària del 26 d'abril de 1939 acordà novament el nomenament de sis persones⁵ "honorables y solventes" encarregades d'elaborar les llistes de personatges d'esquerres o que haguessin col·laborat amb l'Ajuntament durant el període la Guerra Civil "al efecto de llevar a cabo el embargo de todos sus bienes e incautación de sus cuentas corrientes".

Els informes elaborats per aquesta comissió es tracten de 66 fitxes on s'acusa a un total de 45 persones⁶, un 22,5 per mil de la població. Hi consten tots els membres que formaren part tan en el Comitè Antifeixista com en el futur Consell Municipal, així com els funcionaris locals (secretari, agutzil, jutge), sindicalistes i milicians. A la part superior de la fitxa es troben les dades personals, l'afiliació político-sindical o els càrrecs ocupats abans i després del 36. A la zona central, la més important, es descriu la conducta i els delictes comesos durant la "dominación roja" així com els béns que posseeix i el seu valor aproximat en pessetes. Finalment, les fitxes finalitzen amb el concepte que es mereixen els acusats ("malissimo, malo, pessimo, regular, bueno") i el lloc on es troben en la data.

5 José Boada, Antonio Buch, Rafel Delgà, Jaime Turón, Juan Asperó i Juan Masdeu, juntament amb el cap local de les FET i de les JONS, Pedro Plana Jordà.

6 Joan Guix Fàbrega, Agustí Vinyes Roure, Carles Vilarrasa Masjoan, Samuel Triadú Roca, Esteve Triadú Roca, Miquel Triadú Crores, Conrat Torrent Caritg, Carles Sargatal Masó, Llorenç Sargatal Boix, Joan Sala Serrat, Andreu Roig Corella, Isidre Roca Jordà, Rafel Prats Roig, Martí Prat Broch, Isidre Prat Caules, Baldomer Porta Batalla, Juan Planella Codina, Àngel Pla Puigvert, Pere Neres Ayats, Francesc Moiset Bayé, Francesc Massó Subiras, Josep Masies Carig, Lluís Guillaumes Xart, Josep Güell Girgas, Lluís Grabulosa, Jaume Feixas Serra, Pere Falguera Verdaguer, Francesc Dumenjó Bardera, Rosend Doga Neres, Josep Curós Colobrans, Juan Cros Verdaguer, Joaquim Costa Serrat, Simó Compta Coromina, Joan Pinsach Soler, Josep Pinsach Coromina, Jose Picart Plana, Joan Ollé Sala, Miquel Clavaguera Serra, Bonaventura Garrigoles Girgas, Narcís Feixas Torrò, Joan Berga Boix, Miquel Arbet Clara, Julià Ambàs Domènech i Josep Rodríguez Javaloiés

3 REIXACH, S. (1999): "La repressió franquista a Santa Pau" dins *Actes de les jornades sobre la fi de la Guerra Civil a la Garrotxa*, Olot: PEHOC, p. 310.

4 Alcalde: Juan Aubert. Regidors: Juan Plana, Miguel Batlle, Ramon Soy, Isidro Font, Martí Collelldevall, Pedro Collelldevall, Agustín Grabuleda, Simon Costa, Carlos Masias, Paulí Triadú, i secretari, Miguel Juanola Benet. Llibre d'actes, Arxiu Municipal de Santa Pau (AMSP).

Les llistes s'enviaren el 5 d'octubre de 1939⁷ al Govern Civil, i per tant, van ser elaborades del tot segur entre els mesos d'agost i octubre del mateix any, ja que Joan Ollé i Casas i Rafel Prats Roig, afusellats el 28-7-39, consten com a tal, mentre que Joan Pinsach i Soler, afusellat el 22 d'octubre, consta que encara és a la presó.

La totalitat de les persones aparegudes a les fitxes són homes, amb una mitjana d'edat de 37,6 anys, i per tant, homes casats i caps de família. En una població eminentment agrària és clar que la majoria d'aquest homes vivien de la terra, i això s'evidencia en estudiar la seva professió. A un 62% se'ls atribueix l'ofici de pagesos, però pensem que n'hi havia més perquè, per altres fonts, hem constatat que a molts se'ls assigna un segon ofici (Joan Berga i Boix, Llorenç Sargatal Boix) que feien a més a més o esporàdicament, en lloc de jornalers o treballadors de la terra, que creiem que seria més correcte. A banda d'aquesta observació, s'hi relaciona un electricista (Josep Curós Colobrants), el secretari jutge (Narcís Feixas Torro), l'encarregat d'una fàbrica de mitges del poble (Josep Rodríguez Javaloyes), carreters (Joan Guix Fàbrega, Pere Neres Ayats).

La possessió de béns d'aquests acusats per tal d'ésser confiscats ens delata l'origen social. El 57% no posseeix cap patrimoni, ja que es tracten de jornalers i pagesos que malviuen mercès a la força de treball dels seus braços; només uns quants són propietaris de la seva casa, valorades entre 2.000 i 5.000 pessetes o bé de petites finques rurals. A Joan Guix Fàbrega se li atribueix la meitat de la taverna (Can Bastants) que comparteix juntament amb la seva germana, valorada en 2.000 pessetes; a l'agutzil Carles Vilarrasa Masjoan s'afirma que "es difícil de calcular"; a Joan Berga i Boix i a Llorenç Sargatal Boix les seves respectives barberies, mentre que Jaume Feixas i Serra també com a propietari de la seva fusteria;

a Francesc Moiset se li patrimonialitza una casa de camp valorada en 3.000 pessetes, així com a Josep Pinsach Coromina; mentre que el valor de la casa i l'hort de Bonaventura Garrigoles ascendeix a 4.000 pessetes; al pare de Francesc Masó i Subiràs se li valora una finca amb un valor de 15.000 pessetes; 2.000 pessetes a Lluís Guillaumes i Xart i Joan Cros i Verdagner en concepte de ramat; Josep Güell Girgues una casa i bestiar per un valor de 3.000 pessetes; finalment, ja ascendeixen a un major valor la finca de Simó Compta i Coromina, valorada amb 10.000 pessetes, i la casa i terrenys de Narcís Feixas i Torro, de 15.000 pessetes. D'aquesta manera, queda clar, doncs, que eren de pagesos sense gaires propietats o bé gent d'ofici o artesans que posseïen aquells béns necessaris per desenvolupar la seva professió.

La majoria de les persones, un 68%, vivien a la vila de Santa Pau (carrers Pedro Llosas, Casas Nuevas, plaça Marquès de Monistrol i del Generalísimo, Vila Vieja, General Mola, Avenida José Antonio). Aquesta xifra és superior a la que correspon al seu pes demogràfic, denotant que la conscienciació social i política o bé l'activisme era major que aquelles persones que vivien aïllats en masos de pagès. Només una persona era del Sallent (Serra Grivera) i un 20% pertanyien a la Cot on "les organitzacions –Centre Republicà Federal Agrícola Sa Cot i el Sindicat Agrícola i Cooperatiu de Treballadors del Camp– tingueren un pes important abans i després de la guerra"⁸.

L'apartat central, dedicat a la conducta durant la Guerra Civil, ens permet fer una idea de qui foren els líders del Comitè, els milicians que actuaren a les ordres d'aquests i destriar el gra de la palla, és a dir, les persones alienes a tot tipus de violència. Segons els informes, elaborats a partir d'una comissió de sis persones, i que per tant, es podia tractar de visions subjectives, els dirigents del Comitè eren:

7 REIXACH, S. (1999): "La repressió franquista a Santa Pau" dins *Actes de les jornades sobre la fi de la Guerra Civil a la Garrotxa*, Olot: PEHOC, p. 310.

8 REIXACH, S. (1999): "La repressió franquista a Santa Pau" dins *Actes de les jornades sobre la fi de la Guerra Civil a la Garrotxa*, Olot: PEHOC, p. 311.

- Llorenç Sargatal Boix: “Desde un principio en el comite despues en el Ayuntamiento. Era el principal elemento y más peligroso del Comite de el emanaban todos los asesinatos y hechos delictivos. Concepto que les merece: Pessimo”.
- Andreu Roig Corella: “Desde un principio actuo como presidente del Comite de el salian todas las ordenes. Concepto que les merece: Pessimo”.
- Josep Curós Colobrans: “Desde un principio Comite luego Ayuntamiento. Jefe de los milicianos. El principal elemento y mas destacado de entre ellos, casi seguro que tomo parte en algunos asesinatos. Concepto que les merece: Malissimo”.
- Carles Vilarrasa Masjoan: “Desde un principio tomo parte en el comite aunque no figuraba en el luego de alguacil por haber sido destituido el anterior. Su actuación fue de las peores, y mas desastrosas, no por sus hechos sino por sus consejos a los dirigentes. Actuo de alguacil hasta el final, en que huió. Concepto que les merece: Malissimo”.
- Pere Neres Ayats: “Desde un principio formo parte del comite como secretario, luego al ser disuelto el Ayuntamiento. Se supone y casi es seguro que tomo parte en el asesinato del Rvdo Ramon Casas cura parroco de Finestres. Concepto que les merece: Pessimo”.
- Joan Guix Fàbrega: “Su casa era el centro de reunión de izquierdas. Implicado en la detención del cura de la Cot, que fue asesinado. Formo parte del Ayuntamiento desde 17 de Agosto de 1936 hasta el 21 de octubre del mismo no ostentando ningun cargo, pero siempre entusiasta de los rojos. Concepto que les merece: Malo”.
- Rafel Prats Roig: “Aunque no se les conoce ningun acto en concreto su actuacion como miliciano es una de las peores. Concepto que les merece: Malissima”.
- Joan Planella Codina: “Actuo de miliciano a las ordenes del comite, haciendo guardia armado, destruccion de iglesias, imagenes, y segun rumores en algun asesinato, segun parece a dos sres asesinados en el Sallent de esto termino municipal vecinos de Argelaguer. Concepto que les merece: Malo”.
- Joan Ollé Sala: “Miliciano, tomo parte en el asesinato del Rvdo Ramon Casas”.
- Miquel Triadú Crosas: “Actuo a las ordenes del comite, de sus actos de conoce que fue el principal elemento en la destruccion de la iglesia dels Archs. Concepto que les merece: Malo”.
- Joaquim Costa Serrat: “Miliciano a las ordenes del comite, segun parece tomo parte en algunos asesinatos, el mas probable el del Rvdo Juan Busquets cura parroco del Sallent. Concepto que les merece: Malisimo”.

Els actes més greus i de violència revolucionària són atribuïdes als milicans, acusats d'estar a les ordres del Comitè, a banda d'haver format per de l'Ajuntament i la seva afiliació política:

- Simó Compta Coromina: “Pertencio al comite luego al Ayuntamiento en varias ocasiones, actuo desde un principio en todas las organizaciones rojas, comite, Ayuntamiento, sindicatos, talas de bosques, incautacion de tierras, etc. Concepto que les merece: Malo”.

La posterior elaboració de la Causa General a 1942 serà pràcticament calcada a aquests informes de 1939. L'informe detallat per la Guàrdia Civil a 1942 narra els noms i responsabilitats següents: “Se organizó un Comitè Revolucionaria presidido por Andrés Roig Corella, formando parte del mismo José Curós Colobrans, Lorenzo Sargatal Boix, Alfredo Colobrans Bosch, José Sala Serrat, Fransico Masó Batlle, José Güell Girgas, Francisco Moyset Bayer, José Pinsach Co-

romina, Simón Compte Coromina y José Picart Plana. Asesinos: José Curós Colobrans, Juan Ollé Sala, Angel Pla Puigvert, Pedro Neras Ayats, Rafael Prat Roig, Lorenzo Sargatal Boix, Joaquin Costa Serrat. Inductores principales: Carlos Vilarasa Masjoan, Pedro Hospital Corominola”.

Tornant a les 46 fitxes elaborades a partir de 1939 per una comissió de santapauencs, aquests atribueix bona conducta en un 20% dels casos. Entre els quals, el secretari jutge Narcís Feixas, a Joan Berga i Boix –el darrer alcalde republicà–, a Samuel Triadú Roca. Esdevé paradigmàtic el cas de l'alcalde Joan Pinsach i Soler. Si bé en els informes es detalla el seu comportament com a “malo”, ahora la comissió encarregada d'elaborar-los apunta que “su actuación como alcalde no fue de las peores desconociéndose su actuación en el comité, que según rumores no confirmados estuvo presente en algún asesinato, y en la detención de otros”. En acabar la guerra es va presentar al poble després d'incorporar-se a files, no sentint-se culpable ni responsable de cap acte delictiu. Diferents col·legues del municipi que enllestien el camí de l'exili havien trucat la porta de Can Dansa oferint la possibilitat d'exiliar-se conjuntament, i més quan Joan Pinsach Solé era qui guardava les claus del cotxe incautat de Joan Plana. Tot i les ofertes de Josep Curós Colobrans, Daniel Curós Batlle i altres santapauencs que empenien el camí de l'exili, Joan Pinsach declinà la possibilitat de l'exili, creient en Santa Pau com el lloc que li corresponia. No obstant això, en el moment d'elaborar aquests informes, a finals d'estiu de 1939, es trobava a la presó de Girona després de la denúncia presentada a la comissaria de la Guàrdia Civil de Mieres pel vilatà Miguel Juanola i Benet. Els informes de la Guàrdia Civil, l'Ajuntament i els testificants (Pedro Plana i Jordà, Fidel Batlle i Jordà) en el judici celebrat a partir del 7 de juny declaraven tota bona conducta de l'acusat durant els períodes de la Guerra Civil. Tot i aquests avals, fou sentenciat a la pena de mort al 14 de juliol de 1939, i finalment executat el 22 d'octubre després de rebre l'*enterado* del Generalísimo

Francisco Franco el 7 del mateix mes. Creiem, per tant, que és evident que Joan Pinsach i Soler no fou protagonista de cap acte de violència, sinó que fou *executat* senzillament pel càrrec d'alcalde que ocupà entre l'abril de 1937 i el gener de 1939. Un cas semblant al dirigent anarcosindicalista Joan Peiró, que després de rebre avals d'importants personatges de la societat catalana i testificant defensant la bona actitud, fou finalment executat el 1942: el *pecat* era haver estat ministre de la República.

Mentre els primers, els dirigents del Comitè Anti-feixista, van marxar a l'exili poc abans de l'entrada de les tropes franquistes, seran els segons qui patiran les conseqüències de la repressió franquista, amb l'execució de tres dels quals (Joan Ollé i Sala, Rafel Prats Roig, Joan Guix i Fàbrega) i la mort de Francesc Masó Subirats mentre complia pena en el batalló de treballadors a Coll de Nargó (Lleida)⁹.

Entre les 45 persones que apareixen als informes, i segons els mateixos, només vuit resten al seu domicili sense haver sofert cap represàlia. Es tracten de Narcís Feixas Torro, Joan Cros Verdaguer, Miquel Arbat Clara, Lluís Grabulosa, Baldomero Porta Batalla, Joan Sala Reixach, Carles Sargatal Masso, Conrat Torrent Caritg i Agustí Viñoles Roura. Les 37 persones restants sofreixen la repressió franquista, així com altres persones que no apareixen en aquestes llistes però que també patiran la repressió.

Nou persones es troben en el seu domicili després de passar per la presó (Josep Massies Carig, Pere Falguera Verdaguer, Rosend Doga Neres¹⁰, Joan Berga Boix, Josep Rodríguez Javaioies, Ricard Sargatal Massó, Isidre Prat Caules,

9 Com a mínim són 39 els santapauencs morts per la Guerra Civil: quatre a causa de la violència revolucionària, cinc de la repressió franquista, un als camps nazis, i 28 morts al front de guerra (cinc al front franquista i 23 al republicà).

10 Segurament error en el nom de pila, ja que que es tracta de Pere Doga Neres. En Rosend era el seu pare.

Isidre Roca Jordà i Samuel Triadú Roca). Dos santapauencs foren ja executats al mes de juliol de 1939 (Joan Ollé Sala i Rafel Prats Roig), mentre que a l'octubre fou afusellat també a Girona Joan Pinsach Soler, i finalment tingué el mateix tràgic desenllaç Joan Guix Fàbrega.

Per tal d'evitar semblants represàlies o dures penes de reclosió penal¹¹ marxaren a l'exili almenys les següents persones: Carles Vilarrasa i Masjoan –l'agutzil–, Josep Curós Colobrars –alcalde entre l'agost del 36 i abril del 37–, Miquel Clavaguera Serra¹², Jaume Feixas i Serra –regidor–, Llorenç Sargatal i Boix –regidor i membre del Comitè Antifeixista de Santa Pau–, Andreu Roig Corrella –membre del Comitè Antifeixista de Santa Pau–, Josep Sala Serrat i Miquel Triadú Croses¹³. La resta foren arrestats a presó després de rebre denúncia, i seguidament hagueren de passar per un tribunal militar que imposà dures i llargues penes de presó. A bandes de les quatre execucions, Pere Neres Ayats fou condemnat a la pena de mort però conmutada a 30 anys de reclosió major; Josep Güell Girgues, Josep Picart i Plana, Josep Pinsach Corominas, Esteve Triadú Roca i Francesc Moiset i Bayer se'ls imposà reclosió perpètua; també a Miquel Romañó i Solà, i Joan Fàbrega i Serrat, naturals de Santa Pau i veïns de Riudaura i Sant Gregori respectivament; Julià Ambàs i Domènech, i Francesc Massó i Subiràs, a 30 anys de presó; Joaquim Costa Serrat i Joan Subiràs Llagostera a 20 anys de reclosió menor; Bonaventura Garrigoles Girgues, Joan Planella i Codina i Simó Compte Coromina a 15 anys de reclosió menor; a Isidre Feixas i Pujolàs, i Fran-

cesc Dumanjó i Bardera se'ls imposà una pena de 12 anys de reclosió temporal; i finalment, a Lluís Guillaumes Xart i Ramon Teixidor Riba a la pena de sis anys i un dia de presó major. No hi hagué absolució per cap dels 23 santapauencs jutjats.

La persecució no es va limitar a tots aquells que havien participat i col·laborat amb el Comitè Antifeixista i l'Ajuntament format a partir de l'estiu del 36. El 4 d'octubre de 1939 l'Ajuntament envia un llistat al Govern Civil format per 27 persones, una nova llista negra, sota el títol de *Individuos desafectos a nuestro glorioso movimiento nacional y que se hallan en estado de tibieza e indiferencia y muestran con sus hechos y conversaciones frialdad y desagrado*. Es tracten de persones situades ideològicament a l'esquerra o bé senzillament no estusiastes del nou règim. De fet, l'acusació més repetida en aquesta llista és “de ideas de izquierda”, “por sus conversaciones y entusiasmo por los rojos”, “principal elemento de izquierdas en su barriada”, etc. La acusació més greu fa referència a “intervino en la destrucción de la del Santuario dels Archs y de S. Martin”. La llista està formada per personatges significatius de la vida pública del municipi, com Vicenç Danés, ferrer del poble i president de la Comissió de Festes; Antoni Escolà, mestre durant la República; el sindicalista Aleix Bosch; en Quel Rialla, que regentava el cafè del Centro, acusat de “de ideas de izquierda”; els germans Daniel, Damià i Maria Curós Batlle, etc. Per primera vegada en aquesta llista hi figuren dones, concretament nou. Es tracten de germanes, dones o companyes de: Francisca López Guàrida, companya del professor Antoni Escolà; Enriqueta Sargatal Boix, germana del líder del Comitè Antifeixista de Santa Pau, membre de la Unió de Rabassaires i exiliat a França Llorenç Sargatal Boix; Dolors Ollé i Sala, germana de Joan Ollé i Sala, milicià del POUM afusellat a Girona el 28-7-1939; fins i tot en el cas de Mercè Sargatal Coll, Maria Curós Batlle (esposa Llorenç Sargatal Boix) i Maria Cordonat s'especifica “esposa era el presidente del comité”. Tot i que les

11 Auxili a rebel·lió militar corresponien de sis a 12 anys de presó; de 12 a 20 per rebel·lió militar, i finalment de 20 a 30 anys o bé pena de mort pels acusats d'adhesió a la rebel·lió militar.

12 Miquel Clavaguera i Serra serà capturat per les tropes nazis i deportat al camp de concentració de Dachau essent alliberat el 29/4/1945 per les forces aliades.

13 També marxaren a l'exili altres santapauencs. Sorprenentment especialment els germans Doga Neres de Masgallart: els quatre més petits, tots residents a Barcelona, s'exiliaren a França: Lluís, Joan, Margarita i Pilar, mentre que el germà gran, Pere, fou arrestat i empresonat durant unes setmanes.

acusacions són mínimes, van patir la repressió franquista: figurar en aquests documents ja implicava aquella repressió més subtil i intangible que un judici militar, però que es podia apreciar en la quotidianitat del municipi. Si resseguim la trajectòria personal d'aquestes persones observem que algunes van patir presó, i fins i tot, l'exili. Aleix Bosch Feixas es trobava a la presó d'Olot el 28 d'agost, i posteriorment, s'hagué d'exiliar a França, d'on ja no retornà mai més, morint al mes de maig de 2008 a França. Aleix Bosch aconseguí sortir de la presó d'Olot ben aviat per la relació familiar amb Miquel Feixas Serrat, que ben relacionat amb gent del nou règim, aconseguí els avals suficients per alliberar-lo de la presó.

Només es tracta d'un episodi que corrobora una de les tesis exposades al llarg de l'article: les complicitats locals van jugar un paper de primer ordre per a la repressió franquista. També van marxar a l'exili Joan Bosch, Narcís Berga i Daniel Curós Batlle. Aquest darrer estava acusat, a la llista anteriorment citada, "de idees marxistas, formó parte del control de Polleria", que tot sembla indicar, tingué un conflicte amb Juan Aubert Solanich, nomenat alcalde de la vila amb l'entrada de les tropes franquistes, arran de la competència que li féu durant la Guerra Civil com a criador de polls. S'exilià durant 7 anys a La Bastide, població on també s'hi refugiaren altres santapauencs, retornant a Santa Pau el 1946. Prop de La Bastide, a Arles-sur-Tech, s'hi exilià també la seva germana Maria Curós Batlle, ja que alhora era l'esposa del dirigent del Comitè Llorenç Sargatal Boix, juntament amb el fill Pere. El seu exili es perllongà fins a 1963. Els darrers personatges serveixen per il·lustrar com l'exili republicà va afectar a un contingent de població que anava més enllà d'aquells que formaven part del Comitè o que havien comès actes delictius durant el període revolucionari.

Denúncia i procés sumaríssim

A partir de l'entrada de les tropes franquistes es produí una autèntica onada de denúncies seguint l'obligació de delatar l'enemic que anun-

ciava el mateix règim. Ara bé, si els més extremistes havien aprofitat l'auge revolucionari de 1936 per servir a interessos personals, a partir de 1939 les sigles de FET i JONS van esdevenir un paraigües per actuar més enllà de l'estricta conveniència política. De fet, la fidelitat de nous adeptes el règim es valia precisament de la llibertat que la jerarquia franquista atorgava a les elits locals, convertint-se en autèntics amos i senyors de la nova situació. A banda dels beneficis socials i econòmics que aconseguien els addictes al règim franquista, cal assenyalar la plena potestat a l'hora de decidir cap a qui anava dirigida la repressió: el denunciant, els testimonis (sempre persones adherides a FET i JONS) i la *jefatura local* de Falange acabaven decidint el veredict del judici militar. Si bé és cert que les tropes franquistes entraren a Santa Pau la tarda del 7 de febrer de 1939 instaurant així un nou règim, la justícia d'aquest desconeixia plenament cap a qui s'havia d'exercir la repressió. Ras i curt: els primers van apuntar, i els segons, prémer el gatell. D'aquesta manera pensem que cal declinar aquells posicionaments que defensen que la responsabilitat s'ha de cercar a fora del municipi, aliena a la vida local. La repressió franquista en el municipi no s'entén sense la implicació de la societat civil santapauenca fins el punt de convertir-se en l'eix principal de la repressió: delacions, denúncies, declaracions i testimoniats en els judicis militars, informes, pressió social, llistes negres elaborades a partir de veïns del municipi, etc.

La repressió va anar dirigida contra aquelles persones que havien participat políticament i socialment durant el període republicà i que van optar per quedar-se al país abans que marxar a l'exili. La opció no es compren si s'observen les posteriors condemnes de presó, i en pitjor dels casos, la mort. Els dirigents del Comitè Anfeixista s'exilien, mentre que els milicians i persones que no havien comès cap acte delictiu romanen en el poble, pensant potser que no serien castigats o bé que la vida no seria millor a l'exili.

El poder a l'àmbit local durant el franquisme restà en mans de Falange. També l'Ajuntament i la Guàrdia Civil, que per extensió foren els pilars sota els quals s'exercí la repressió. La denúncia sempre s'efectuava a la caserna de la Guàrdia Civil de Mieres, i es formalitzava verbalment. El denunciant en tots els casos fou Miguel Juano-la i Benet, exceptuant la denúncia contra Julià Ambàs Domènech, que fou presentada per Fidel Batlle i Jordà, essent alcalde. Així les delacions corresponien a ciutadans que actuaven a títol individual, tots dos membres de FET i JONS i personatges de gran relleu polític en el nou panorama de postguerra al municipi de Santa Pau. El procediment habitual és que un cop al quartell, el denunciant s'acreditava, donava el nom de la persona que acusava i en narrava els fets delictius que havia protagonitzat. L'acusació es recolzava en rumors, creences i conviccions que el mateix denunciant no podia garantir, sense aportar cap tipus de proves, però que eren suficients per iniciar el procés que portava fins a un tribunal militar. Aquesta era la carta blanca que atorgava el règim cap a les noves autoritats locals. Seguidament, la Guàrdia Civil procedia a la detenció de la persona inculpada, traslladant aquesta a la caserna per ser interrogada i prendre-li la primera declaració. Posteriorment, se li llegien les acusacions que havien presentat contra seu, per tal que l'acusat declarés una segona vegada amb la possibilitat de justificar els delictes de que se l'havia acusat. Aleshores el detingut normalment negava les acusacions més greus, i com a molt, admetien la seva filiació política i sindical i l'actuació en fets revolucionaris, com els torns de guàrdies o la participació en les col·lectivitacions.

El següent pas consistia en la reclusió en les dependències de la Guàrdia Civil a l'espera de ser traslladat a presó esperant així el judici militar. Abans, però, el denunciant havia de tornar a declarar, refermant gairebé sempre la seva acusació, àdhuc amb explicacions més concretes i àmplies. Just la denúncia arribava fins el jutge militar, aquest procedia a formalitzar el judici suma-

ríssim. Sol·licitava els informes sobre l'acusat a les autoritats locals: l'Ajuntament, la *jefatura local* de FET i JONS i la Guàrdia Civil, aportant sempre tots tres pràcticament la mateixa informació. Aquests informes es basaven en tres apartats: actuacions i comportament abans de l'aixecament militar, comportament en produir-se el cop d'Estat i, finalment, l'acusació d'actes delictius a partir del 18 de juliol de 1936, en cas d'existir-ne. Tot seguit es mostra un exemple emès per l'Ajuntament de Santa Pau: “[...] debo significar a V.S. que este sujeto actuó de Secretario del Comité Rojo de esta villa desde los primeros momentos de su constitución hasta que llamado su reemplazo se reincorporó forzoso. Con anterioridad al Glorioso Movimiento Nacional, mejor dicho, en sus años primeros de segunda enseñanza estudió los primeros cursos de la carrera eclesiástica, que dejó luego, empleandose en el oficio de carretero, observando buena conducta moral, política y social. Pero al estallar la rebelión roja se sumó a los esbirrios de la localidad interviniendo en la destrucción de altares é imágenes de las iglesias. Seguido *fué* designado secretario del mencionado comité. Y se ha dicho con mucha insistencia y se dice todavía en esta localidad, que el repetido sujeto intervino en los asesinatos de los Rvdos. cura - Párrocos de San Aniol y de Santa Maria de Finestras, vilmente martirizados en éste término municipal, el primero incinerado su cadaver [...]”. Els informes de l'Ajuntament i la delegació local de FET i de les JONS, en alguns casos, fins i tot incorporaven aquells personatges, sempre addites al règim, que podien actuar com a testimonis en els judicis, a més de donar credibilitat a les acusacions: “Las personas de absoluta solvencia que pueden responder de el son el Sr. Jose Boada Gasull, Pedro Plana Jorda, y Francisco Bartrina Feixas”.

Una vegada el jutge rebia els informes, citava els testimonis a declarar durant un dia concret a la ciutat d'Olot, per bé que alguns declarants testifiquen des de Santa Pau. A banda del denunciant, Miguel Juano-la i Benet, els testificants habituals

foren també Pedro Plana Jordà¹⁴, Juan Plana Jordà, José Plana Camps, Francisco Bartrina Feixas, José Boada Gasulla, Fidel Batlle Jordà, Pedro Juanola Ferran, Isidro Font Canal, Rafel Delgà Guix, José Bassols Geli, Manuel Mateu Fàbregas i, en menor mesura, altres. En la totalitat dels consells de guerra hi apareixen sempre els mateixos santapauencs que testifiquen en contra de l'acusat, massa sovint sota creences, conviccions i rumors, salvant alguns casos específics en què el jutge cita a testificar a personatges relacionats amb els delictes que se li atribueixen a l'acusat. Els judicis militars franquistes es converteixen en una farsa, esdevenint totalment invalidats en qualsevol judici legal, és a dir, les acusacions procedeixen dels informes de l'Ajuntament, la Guàrdia Civil, FET i de les JONS i dels qui testifiquen davant el jutge, però que alhora, difícilment algú pot aportar proves consistents: el rumor i la creença esdevenen una prova inculpatòria. Així, per exemple, en el judici contra Pere Neres Ayats declaren, a més de Francisco Bartrina Feixas, els també santapauencs Pedro Juanola Ferran i José Boada Gasulla, testificant els mateixos fets i amb les mateixes paraules: “[...] e incluso se cometieron siete asesinatos entre ellos los del cura parroco de San Aniol de Finestras y del de Finestras, en los cuales es de dominio público que Pedro Neras Ayats acompañó a los asesinos al lugar donde fueron detenidos”. En aquest cas, i en altres, els testimonis no van presenciar el crim del qual acusen, sinó que es basen en sospites o rumors estesos per la vila. Els testimonis, aleshores, no desenvolupaven la funció de testimonis que haurien tingut en un judici legal.

Des de la presó de Girona el santapauenc Simó Compta Corominas escrigué clandestinament un petit diari on il·lustra el periple que transcorre entre la detenció i la celebració del darrer i definitiu judici: “Lo que me sucedió en la cárcel el

dia 23 de abril de 1939 me detuvieron a Mieras el día 27 del corriente me trasladaron a Gerona el día 17 de mayo de 1939 vení la Guardia Cibil y me llamaron para hacer la hatestad. El dia 28 del mismo el juez me llamó. El día 14 de junio de 1939 fui a consejo y me retiraron. El dia 7 de julio de 1939 fui a consejo y me retiraron. El dia 3 de mayo de 1940 fui a consejo y me pidieron 30 años de pena, y me dijeron todas las falsedades que una persona no puede pensar. El dia 12 de julio de 1941 el juez me llamó diciendo que todo lo que me decian hera falso y que muy pronto saldría en llibertat. El dia 21 de diciembre de 1941 fui a consejo y me retiraron. El dia 26 de marzo de 1942 fui a consejo y me pidieron 12 años y un día a los seis meces tendo que firmar 15 años [sic]”.

A partir de 1943 alguns santapauencs empresonats van poder beneficiar-se de la llibertat condicional. El maig de 1943 es va crear el *Servicio de Libertad Vigilada*, organisme que havia de proporcionar tutela i emparar els reclusos que es beneficiaven de la llibertat condicional. El servei s'havia d'encarregar de vigilar la conducta i les activitats polítiques i socials dels condemnats. En el cas de Santa Pau desconeixem l'existència de desterrament que podia acompanyar la llibertat vigilada, però sí que els deures del condemnat consistien en presentar-se periòdicament davant les autoritats locals, les dificultats per traslladar-se fora del poble (en el cas dels santapauencs per motius laborals) i l'evasió de qualsevol activitat social i política en el municipi, convertint el domicili particular en una presó. El 26 de juny de 1947 el *Servicio de Libertad Vigilada* autoritza als alliberats condicionals Julià Ambàs i Lluís Guillaumes un permís de 15 dies per anar a treballar la sega a la població osonenca de Perafita, així com també un permís de 15 dies per desplaçar-se fins a la Vall de Bianya per “asuntos trabajo” a Julià Ambàs, a 4 agost de 1946. Josep Güell Girgues, en canvi, sol·licità un permís de 15 dies per desplaçar-se fins a Sant Joan de les Abadesses per motius familiars a 10 octubre de 1946.

¹⁴ Miguel Juanola Benet i Pedro Juanola Ferran foren els dos santapauencs als quals fou concedida *La Medalla conmemorativa del XX aniversario de la fundación de Falange* a el 29 octubre de 1954 a Madrid.

Aquells que participaren en el consistori municipal durant el període 1936-1939, i que per deferència, patiren la repressió franquista, d'una banda, i els pocs que restaren a Santa Pau al llarg de la seva vida després de complir penes de presó, de l'altra, van declinar, 40 anys més tard, allò que van ser subjectes actius durant el període republicà: el compromís en la cosa pública del municipi, àdhuc la participació en les primeres eleccions municipals de 1979, concorregudes únicament per la llista liderada per Jacint Juanola i Begudan. Si els partits d'esquerres i nacionalistes de mitjanes i grans ciutats es nodriren de repressaliats del franquisme com a garantia democràtica, antifranquista o de classe, les complicitats personals d'una petita vila rural com Santa Pau van deixar en l'anonimat o marginalitat aquestes persones. La repressió es manifestava més enllà de la vida penitenciària en forma d'assetjament immobiliari, la negativa a ésser contractat laboralment en determinats llocs de treball, la impossibilitat d'aspirar en convocatòries de públiques, etc. Era *vox populi* que una vegada el pres arribava per primera vegada des de la detenció a la Garrotxa –normalment en tren– l'esperava un escamot falangista a la mateixa estació per donar-li la *benvinguda* amb una pallissa. El règim procurava recordar quotidianament a la societat qui eren els vencedors i qui els vençuts.

Les víctimes: noms i xifres

En total, consten 21 habitants de Santa Pau –tots homes– que passaren per un tribunal militar entre els anys 1939-1940, entre els quals, 18 naturals de Santa Pau, un de l'Espluga de Francolí i un d'Alfarràs i Montagut; sis de les víctimes pertanyen a la vila de Santa Pau, tres a la Cot i només una del Sallent. Ens trobem amb set solters, 13 casats i un vidu. Aquestes xifres es corresponen amb l'estat civil dels garrotxins afusellats: un 60% de casats, un 37% de solters i un 3% de vidus. La mitjana d'edat es situa als 37 anys, tractant-se, per tant, majoritàriament de caps de casa. La mitjana d'edat dels santapauencs executats és de 33 anys, esdevenint més joves que la mitjana comarcal i nacional: 37 i 38 anys, respectivament.

En els judicis, quatre santapauencs van ser condemnats a mort i afusellats a Girona el mateix 1939, entre els quals hi havia l'alcalde, Joan Pinsach i Solé. Els altres tres van ser Joan Guix Fàbrega, Rafel Prats Roig Joan Ollé. Pere Neres Ayats fou condemnat a la pena de mort però commutada a 30 anys de reclusió major; Josep Güell Girgues, Josep Picart i Plana, Josep Pinsach Corominas, Esteve Triadú Roca i Francesc Moiset i Bayer se'ls imposà reclusió perpètua; també a Miquel Romañó i Solà, i Joan Fàbrega i Serrat, naturals de Santa Pau i veïns de Riudaura i Sant Gregori respectivament; Julià Ambàs i Domènech, i Francesc Masó i Subiràs, a 30 anys de presó; Joaquim Costa Serrat i Joan Subiràs Llagostera a 20 anys de reclusió menor; Bonaventura Garrigoles Girgues, Joan Planella i Codina i Simó Compte Coromina a 15 anys de reclusió menor; a Isidre Feixas i Pujolàs, i Francesc Dumanjó i Bardera se'ls imposà una pena de 12 anys de reclusió temporal; i finalment, a Lluís Guillaumes Xart i Ramon Teixidor Riba a la pena de sis anys i un dia de presó major. No hi hagué absolució per cap dels 23 santapauencs jutjats.

Les víctimes del franquisme que van passar per un tribunal militar socialment pertanyien a les classes més desfavorides; es tracten majoritàriament (66%) de pagesos que malvivien de la terra, treballant ja fos en règim de masoveria o jornalers a temps parcial. La tercera part restant es tractaven d'un picapedrer, dos paletes, dos carreters, i, en una condició social una mica més elevada, un ferrer i un barber, en tractar-se de gent d'ofici. Els quatre afusellats de Santa Pau corresponien professionalment a un pagès, un carreter, un barber i un pagès, que exerceix de picapedrer. A la comarca, la meitat dels 101 executats eren pagesos. Novament observem, doncs, que el col·lectiu més afectat per la repressió foren els pagesos tan a nivell municipal, comarcal com també ho eren de la Regió II. És més, els pagesos i treballadors del camp esdevenen el col·lectiu més afectat per la repressió franquista a totes les comarques del Principat exceptuant el Barcelonès, on es

DATA DE LA MORT	LLOC DE LA MORT	NOM	EDAT	MILITÀNCIA	LLOC D'ORIGEN	OFICI	ESTAT CIVIL
28/7/1939	Girona	Ollé Sala, Joan	21	POUM	Santa Pau	Ferrer	Solter
28/7/1939	Girona	Prats Roig, Rafel	35	POUM	L'Espluga de Francolí	Pagès	Casat
22/10/1939	Girona	Pinsach Soler, Joan	41	CNT. Alcalde	Santa Pau	Pagès	Casat
7/12/1939	Girona	Guix Fàbregas, Joan	35	POUM	Santa Pau	Carreter	Casat
6/3/1944	Coll de Nargó (Alt Urgell)	Masó Subiràs, Francesc	47	ERC	Santa Pau	Pagès	Solter

Taula 3. Morts per la repressió franquista.

tracten d'obriers en un 20%. A partir d'aquesta constatació podem copsar una nova situació en el panorama repressiu: la repressió va ser més accentuada allà on les víctimes eren majoritàriament pagesos. Com hem pogut observar en els judicis militars, les denúncies en el món rural eren de forma directa i concreta, facilitant la tasca de la repressió per la coneixença del veïnatge i, al mateix temps, aquesta situació servava les rancúnies, disputes i tensions personals acumulades durant generacions.

Referències bibliogràfiques

REIXACH, S. (1999): "La repressió franquista a Santa Pau" dins *Actes de les jornades sobre la fi de la Guerra Civil a la Garrotxa*, Olot: PEHOC, pp. 309-318.

REIXACH, S. (1998): "Santa Pau", *Quaderns de la Revista de Girona*, nº 81.

SOLÉ I SABATÉ, J.M. (1985): *La repressió franquista a Catalunya: 1938-1953*. Edicions 62.

VILLARROYA, J. (2009): *Els noms de la guerra*, Girona: El Punt.